

502.

43

DE
DOCTORIBVS ECCLESIAE
IN
ADMINISTRANDO MVNERE SACRO NOVI FOEDERIS
DEO PROBATIS
AD ILLUSTRANDVM LOCVM *Jeſaiae XXXII, 8.*
EXPONVNT ET
VIRO SVMME REVERENDO DOCTISSIMO
EXCELLENTISSIMOQVE DOMINO
D O M I N O
GOTTLIEB MERKELIO
TORGAVIENSIS ECCLESIAE PASTORI PRIMARIO
DIOECESEOS ANTISTITI LONGE MERITISSIMO SCHO-
LARVMQVE INSPECTORI GRAVISSIMO
EPHORO SVO VENERANDO

SVMMOS
IN THEOLOGIA HONORES

QVIBVS
IN VETVSTA ET ILLUSTRIS LIPSIENSIVM ACADEMIA
PRID. CAL. DEC. MDCLXXV. FVERAT EXORNATVS
PIE GRATVLANTVR

MINISTRI VERBI DIVINI DIOECESEOS TORGAV.

INTERPRETE

M. IOANNE ANDREA SIEPIO
PASTORE PRIM. DOMMITIENSI ET EPHORIAE ADIVNCTO

TORGAVIAE, TYPIS RUIDELIANIS.

DOCTORIVS ECCLESIAE

ADMINISTRANDO MVRVM SACRO NOVI FOEDERIS

DEO SERVATIS

AD HANNOVERIENSIS LIGNI ANNO 1771

REVOLVIT

VIRI SVI VITAE VIVENDO DOCTISSIMO

EXCELLENTISSIMO DOMINO

D O M I N O

GOTTLEB MERKELIO

FOROVIENSIS ECCLESIAE PASTORI HONORATO
D. HONORIS VIRTUTIS ET DOCTRINAE SINGULARI

ET PATRONO HONORATO ET VENERANDO

EFFUSO SVO VENERANDO

STANS

IN THEOLOGIA HONORIS

QUESTO

IN VITAM ET MORTEM AETERNAM

ETIAM AD HOC SACRIFICIUM

PIE COMMUNIVIT

MINUTI VERBI DNI DIACONOS TORVA

EXCELSIS

M. IOHANN. ANDREA SIPPIS

PROFESSORIS PRAECEPTORIS ET THEOLOGICAE

TORVAENAE THEOLOGICAE

V I R
SVMME REVERENDE DOCTISSIME
EXCELLENTISSIMEQVE
PRAESVL OMNI PIETATIS ET OBSERVANTIAE
CVLTV PROSEQVENDE

Ita dum rerum sacrarum ac publicarum moderatoris, cunctorumque imperiorum statoris praepotentis, et sapientissimi effectum est prouisione, vt, VIR SVMME VENERABILIS, in locum diui MARTINI GRVLICHII, magni nominis Doctoris Theologi, meritisque celeberrimi, non tantum suffectus, sed etiam nouo fueris auctus honoris gradu, facultate Doctoris Theologi, in perantiqua et florentissima Lipsiensi Academia, suscepta, qua TE nos omnes longe dignissimum iudicamus. Fautricem enim talem a Deo in tribuendis animi et corporis dotibus nactus es naturam, vt in TE quid efficere possit, experta videatur. Non enim solum breui, et sine magnis fortunis cuncta sanioris doctrinae spatia confecisti, sed quoque in aliis scientiarum generibus excellis, vt cum laude ad hunc altissimum sacri honoris peruenire porueris gradum. In felicitatis parte est ponendum, fateor, et magnum quid, acceptam a maioribus gloriam tueri et amplificare: sed maior laus est TVA, qui eam magnitudinem, quam ipse nullam habuisti, et quam multorum saepe maiorum gloria non confert, TIBI ipsi acquisiisti. In qua re ego quidem dubito, mul-

tos ne pares, an profus habeas nullos. Talem tantumque Ephorum nos nobis gratulamur, sed nostrum etiam est, VI TIBI, VIR CELEBERRIME, de TVA felicitatis ac dignitatis hujus amplissimae accessione ea, qua par est, obseruantia gratulemur. Cum vero gratulandi argumentum meditatur, occurrit locus insignis et subdifficilis vatis Iesaiæ c. XXXII, 8. Quem diuina adiuti gratia, breuiter sumimus enucleandum. Verba et succi et solatii plena, quae vates diuinius, singulari Numinis adflatu excitatus, protulit, sic se habent:

ונריב נדיבות יעץ ורוח על נדיבות יקום

Versio septuaginta viralis:

Oi de ευσεβεις συνετα εβηλευσαντο, και η βελη μενει.

Versio Vulgata:

Princeps vero ea, quae digna sunt Principe, cogitabit, et ipse super Duces stabit.

Versio Francisci Junii:

Ingenuus est, qui ingenua consilia inuit, et qui rebus ingenuis insistit.

Versio Sebastiani Castellionis:

Nobilis nobilia decernit, et nobilitare euehitur.

Versio germ. B. Lutheri:

Aber die Fürsten werden fürstliche Gedanken haben, und darüber halten.

§. I.

Ex nexu antecedentium, et scopo dicentis liquet, de nemine alio, nisi de Messia, Rege, eiusque regno, in hoc capite esse sermonem.

Multa in promptu sunt argumenta, quibus oratio vatis Iesaiæ Christo, Regi aeterno, huius vniuersi summo moderatori adferri potest et vindicari, ita, vt prolixiori probatione haud indigeamus,

mus, quamuis interpretes non in eandem loquantur sententiam. Nam in duobus praecedentibus capitibus, et diffidentiam ac leuitatem Iudaeorum grauer obitgat Deus, quod eorum principes, non vero rex pius HISKIAS, in Aegyptum confugerint, et ab Aegyptiis, quorum reges communi nomine Pharaones dicebantur, auxilium, et quidem inconsulto ore Domini, aduersus Assyriorum regem SENNACHERIBVM implorant. Rex Assyriorum SALMANASSAR regem regni Israelitici vltimum HOSEAM cum decem tribubus in captiuitatem antea abduxerat, vrbe Samaria, sede regia, obfessa et expugnata, torique regno sine imposito. Quo facto, filium SALMANASSERIS SENNACHERIBVM sua fretum potentia cupido inceſſebat, regi Hiskiae bellum inferendi, ac funesto pari modo regnum Iudae delendi, hinc principes populi perterriti ac nimio timore perculsi legatos magna cum pompa mittunt in Aegyptum, petituros sibi auxilium, mulis, camelis iumentisque, muneribus splendidissimis, ingentique pondere onustis. Sic Ebraei, populus Dei, fiducia omni et spe in verum Deum abiecta, proh! ad Aegyptios deficiunt. Quae nefanda scelera aequo animo iustissimus Deus ferre non poterat, qua de caussa vates Dei populo huic Vae! acclamare iustus est, eique cuncta mala et infauſta comminari. Fiducia igitur et spe sua plane inani ac vana in Aegyptios, quin imo ignominioſa, populum turpiter deceptum iri, Propheta pronuntiat, hominem enim Aegyptum eſſe, non Deum, eorumque equos, carnem infirmam et inopem, non autem Spiritus ſancti virtutem. Nam omnis caro eſt foenum, et omnis gloria eius tanquam flos agri, teſte hoc vate c, XL, 6. Idem internecionem manu Domini omnibus minatur, vt corruat auxiliator et cadat, cui praefatur auxilium, ſimulque omnes conſumantur. c. XXXI, 3. Nulli vero confunduntur, qui ſpem in Deo collocant, ſed in ruborem dantur, qui perfide agunt, ac foedus cum Deo initum, voluntaria malitia frangunt et violant, deficientes ad Satanam eiusque aſſeclas. Pf. XXV, 30. Deus vero Optimus Maximus non delectatur morte ac

A 3

inte-

interitu impiorum, sed haec est voluntas clementissimi Numinis, ut conuertantur et viuant. Qua de caussa hic Deus verus tanto maiori est propensione ad benefaciendum, quanto minori est ad puniendum. Beneficia enim eius opera sunt propria; poenae autem aliena. Pro infinita sua misericordia vero Deus nolebat committere, ut hic populus Iudaicus imis euelleretur stirpibus, quia illum peculiariter proprium et carum prae reliquis terrae nationibus maximis beneficiis ornauerat, ac in perpetuam sibi reseruauerat possessionem. Ab aeterno enim decretum erat, ut ex hac gente ingeneris humani solatium Messias Homo nasci deberet, ex eaque suam colligeret Deus ecclesiam. Quam ob rem Dei spiritus gentem istam, a Deo auulsam, ad bonam hortatur frugem, ut ad mentem vitamque redirent meliorem, luculenta promissione subiuncta: Hostem Assyrium esse casurum non gladio hominis, sed ferro sancti angeli. Quae promissa diuina seruata legimus Ies. XXXVII, 36. ubi stupenda et mirabunda clade in exercitu Assyriorum maximo angelus Domini vnicus centum et octoginta millia quinque Assyriorum percussit extinxitque nocte vna, ut ipse Rex fuga peterit salutem. Ingens hoc gratiosum ac gloriosum omnino fuit Dei Regis regum beneficium in ecclesiam suam collatum, aduersus potentem hostem ac arrogantem. Tanto enim Deus suae ecclesiae est praesidio, ut inferorum portae eam nequeant superare. Quam ecclesiam suam N. F. Deus primum in Zion et Hierosolymis collectam voluit, cui tanto arctissimo coniunctus est vinculo, ut ei instar Patris familias inhabitare, et cui ibidem suus ignis et focus esse dicatur. Proinde liquet, cur ecclesia N. F. in omnem mundum longe lateque dispersa, filia Zionis et Hierosolymarum, tanquam matris suae adpelleretur. Quo itaque valeat illustre hoc nostrum vaticinium, nemo non intelligit, nempe, quod CHRISTVS filius Dei ecclesiae et regni sui Rex sit, quod hisce in terris constituit, de quo in sequentibus.

§. 2.

Characteres Messiae, Regis, ejusque regni conditio indicantur.

Vates Iesaias promissionibus euangelicis abundans, amplissimis Regem ejusque regnum digito quasi monstrat, dicens:

הן לצדק ימלך מלך ולשרים למשפט ישרו

ecce in justitia regnabit rex et principes ad judicium principatum gerent. Graui magnifico et maiestatis pleno dicendi genere vtitur vates in describendis Messiae Regis eiusque regni characteribus. Nam sub terrenorum et corporalium imagine locutionibus propheticis coelestia adumbrat ac spiritualia. Vocula הן est notabilis spiritus sancti digitus, quo excitat ad attentionem, quando in nouae rei descriptione et certitudinis eius versatur adseueratione. Quid vero magis attentionem merebatur, et quid noui magis audiri poterat, quam aduentus MESSIAE ac eius regnum. Qui Rex Messias regnabit in iustitia, et omnes regii muneris partes perfectissime implens, quod ipsi antiquissimi Iudaei negare non audent. Non enim loquitur Propheta de rege Iudaeorum HISKIA, qui tunc temporis praefens regnabat, sed de Rege futuro MESSIA, qui homo nasciturus et in adsumta H. N. regnum gratiae sit constituturus. Quem regem Pater coelestis ad munus illud regium publice sic inaugurauit: ואני נסכתי מלכי על ציון הר קדשי *Ego vero inunxi, (vngendo, inauguravi) regem meum super Zion monte sanctitatis* Psalm. II, 6. Quemadmodum Reges et sacerdotes, ac Prophetae in V. T. vngebantur, vinctique vocabantur, cum balsamo sacro, suauissimo et fragrantissimo mirifice ac intime reficerentur: Sic Christus oleo laetitiae dicitur inunctus, cum vngendo gratiosissimis atque infinitis Spiritus S. donis secundum H. N. in primo conceptionis momento ad triplex officium suum obeundum instructus fuit atque inauguratus, testibus Dauide Pf. XLV,

8. et

8. et Iesaiâ LXI, 1. Inter complures characteres vero Regis MESSIAE sunt, quod sit natus tempore, ab aeterno a Deo natiuitati CHRISTI destinato, de quo Iacobus morihundus est vaticinatus:

לֹא יִסּוּר שִׁבְט מִיְהוּדָה וּמַחֲקֵק מִבֶּן רַגְלָיו עַד כִּי יִבֵּא שִׁילָה
Non discedet sceptrum de Iuda, neque legislator de pedibus ejus, donec veniat S. bilo. Gen. XLIX, 10. Schilo est nomen MESSIAE proprium; Tranquillatorem designans, aequi pollens illi Ies. IX, 6. vbi nominatur: שֵׁר שְׁלוֹם *Princeps pacis*. Nam ante aduentum CHRISTI in mundum, cuncta inter Iudaeos erant valde turbata; post aduentum vero eius omnia reddebantur pacata. Ipsa antiqua Iudaeorum ecclesia insigne hoc vaticinium de Messia nunquam non accepit. Luculentus est testis ONKELOS in paraphrasi chaldaica: *Non auferetur עֵבֶר שִׁילָטֵן abens potestatem a domo Iudae, neque סִפְרָא scriba a filiis filiorum ejus usque in seculum, donec veniat מְשִׁיחָא Messias, cuius regnum est, et ei obediant populi, cui Targum Hierosolymitanum suffragatur; schilo esse nomen MESSIAE, cuius regnum est spirituale. Tanto minus de veritate MESSIAE in carne manifestati dubitandum est, quanto magis sole clarius elucet, vaticinium DANIELIS de spetuaginta hebdomadibus propheticis, quae quadringentis et nonaginta absoluuntur annis, ad amissim vsque ad CHRISTI aduentum esse impletum. Dan. IX, 24. et quid dicamus de CHRISTI loco natiuitatis, quem vates MICHA haud secus, lumine diuino collustratus, accuratissime descripsit, ac si eodem tempore vixisset, Mich. V, 1. de qua veritate ipsi sacerdotes, ac periti legis Hierosolymitani vsque adeo persuasi et conuicti erant, vt, proposita ab HERODE quaestione: vbi CHRISTVS nascendus esset, Bethlehemum nominarent, id quod diuinus scriptor MATTHAEVS suo testimonio confirmat. Matth. II, 3. 4. 6. Qua in re grauissima silentio non est praetereundus IOANNES praecursor CHRISTI, quem Iesaias noster ante faciem Domini praeciturum, ac viam ei in corda mortalium paraturum, praedixit. Ies. XL, 3. quem MESSIAS ipse suum angelum, ceu legatum adpellat, qui viam ei in corda*

da

da pararet, Malach. III, 1. quem etiam dicit missurum, c. IV, 5,
 quid? quod in N. T. vaticinium Malachiae expressis verbis ad IO-
 ANNEM applicat ετος γαρ εστιν, παρ ε γεγραπται ιδε εγω αποσελλω τον
 αγγελον με προ προσωπον σου, ος κατασκευασει την οδον σε εμπροσθεν σου.
Hic enim est, de quo scriptum est: Ecce, ego mitto angelum meum an-
te faciem tuam, qui praepraeparabit viam tuam ante te. Matth. XI, 10.
 Decebat enim MESSIAM talis excellentis praecursoris opera uti,
 qualis erat IOANNES, nihil terreni prae se ferens, quoniam a mini-
 sterio erat non regis terreni, sed spiritualis. Qua ratione non de-
 rebus gerendis agebat terrestribus, sed de meris spiritualibus,
 cum Iudaei essent primi, quos IOANNES ad CHRISTVM, mundi ser-
 vatorem, agnoscendum, credendum et colendum inuitavit, nec
 non a contumacia et incredulitate, qua in tantas aerumnas incide-
 rant, reuocavit. Quo facto, IOANNES grauius Iudaeos refellebat,
 qui MESSIAM futurum, potentem in animum induxerant, vi ac glo-
 ria mundana stipatum. Quid vero Ioannes? vos Iudaei, toto coe-
 lo erratis, sed μετανοειτε, mentem vestram commutate ac respici-
 te, regnum coelorum, h. e. regnum non terrenum, sed spirituale
 in V. T. praedictum, adpropinquavit. Matth. III, 2. Cum ita-
 que tunc temporis in via, Domino paranda, occupatus esset IOAN-
 NES, omnemque baptizaret populum, accedit ad eum IESVS CHRI-
 STVS, seruator mundi, triginta fere annos natus Luc. III, 22. Nam
 tempus, a Deo praefinitum, aderat, quo munus ipsi propheticum
 erat subeundum. Aduenerat igitur CHRISTVS ex Galilaea, et specia-
 tim ex oppido Nazareth ad *Jordanem*, fluium terrae sanctae pri-
 marium vt baptizaretur ab ipso IOANNE, non quidem propter se, ac-
 si ipse sacro hoc indigeret lauacro, quoniam ipse erat sanctus ανα-
 μαρτος et a peccatoribus segregatus, Ebr. VII, 26. sed nostri caus-
 sa, vt omnem pro nobis impleret iustitiam, amissam recuperaret
 nobis iustitiam, ac baptismum, initiationis sacramentum N. F. san-
 crificaret, ac vt Pontifex N. F. αρχιερευς των μελλοντων αμαρτιων, in-
 star Pontificum V. T. Exod. XXIX, 4. Leuit. VIII, 6. vt ipse qui
 B sancti-

sanctitatem CHRISTI figurabant, initiaretur, quo tempore admiran-
 da et notatu vox dignissima de coelis audiebatur: *ετος εστιν ο υιος*
μη ο αγαπητος, εν ω ευδοκησα. *Hic est filius meus dilectus, in quo con-*
placui. Matth. III, 17. quo diuino testimonio coelestis Pater fili-
 um suum primogenitum in orbem habitabilem introduxisse vi-
 detur, de quo testatur PAVLLVS apostolus Ebr. I, 6. *σταν δε παλιν*
εισαγαγη τον πρωτοτοκον εις την οικουμενην, λεγει: προσκυνησαι αυτω
παντες αγγελοι Θεα. *Cum autem iterum introduxerit primogenitum*
in orbem habitabilem dicit: Et adorent eum omnes angeli Dei.
 Quem locum SEB. SCHMIDT bene ita exponit: *Aduentus autem, in*
quo CHRISTVS introducitur in orbem, est aduentus in carnem, seu in-
carnatio, et, qui eum insecutus est, status exinanitionis in hoc mundo,
 in quo statu autem CHRISTVS est carne humana vestitus, baptizatus
 et regnum gratiae erexit. Consentit nobiscum Magnificus ac cele-
 berrimus noster IOANNES FRIDERICVS HIRTIVS, sacrorum Vitember-
 gensium Antistes, qui hunc in locum doctissimo et elegantissimo
 scripto Commentatus est, vbi docet, particulam *παλιν*, cum verbo
εισαγαγη connexam quidem, non semper rei iam factae repetitio-
 nem, sed nouam tantum constituere allegationis notam, vt nec esse
 non sit ex particula hac praecedentem aliquam statuere introductio-
 nem, et quod particula *δε* tantum sit expletiva. Quare vero CHRIS-
 TVS ab omnibus angelis sit adorandus, sit ex hac ratione, quia lon-
 ge praestantior est angelis, eorum creator et Dominus. Cum igitur
 perspicuum sit planeque de regis CHRISTI veritate constet, di-
 spiciamus etiam subditorum eius indolem. Qui subditi veri sunt
 regni et ecclesiae focii, quos PAVLLVS apostolus in N. T. ita com-
 pellat: *εποικοδομηθεντες επι τω θεμελιω των αποστολων και προφητων, ον-*
τος ακρογωνιαι αυτη Ιησους Χριστος. *Superaedificati fundamento Aposto-*
lorum et Propbetarum, existente summo angulari ipso Jesu Christo.
 Ephes. II, 20. vbi non Apostolorum et Propbetarum personae
 intelliguntur, sed eorum ministerium sacrum. Quos Apostolos
 et Prophetas, et successores eorum IESAIAS in oraculo nostro, com-
 mate

mate I. principes appellat, qui iudicium administrant, vt omnia ευσχημονος και κατα ταξιν fiant, 1. Corinth. XIV, 40. de quibus postea dicemus. Quo imperante CHRISTO rege quilibet subditorum ac fidelium ita tutus in aduersis erit, sicut tutus est, qui flante vehementiori vento, aut decedente grandi imbre, latebras habet suas munitas, in quas confugit. Et quemadmodum CHRISTVS maxima vi ac potestate proripuit diuina et infinita praeditus, multa miracula edidit, coecis oculorum lumen restituendo, claudorum atque debiliū artus firmando, leprosos mundando, surdis aures aperiendo, mutis linguae vsū reddendo, mortuos in vitam reuocando, ex daemoniacis genios malignos eiiciendo, Matth. XI, 5. de quibus IESAIAS vaticinatus est c. XXXV, 5. 6: Ita vates fidelium dona sanctificantia nostro in capite, commate 3. 4. 5. adumbravit, fore, vt oculi et aures fidelium in N. T. spiritus sancti aperiantur, gratia vt Dei opera videant et celebrent. Qui antea rerum spiritualium coelestiumque fuerunt ignari, sapientia coelestium donabuntur, et quibus antea prae timore tyrannorum instar balbutientium perfecte ac libere loqui non licebat: nunc veritatem diuinam imperterriti ac liberius fatebuntur. Multis modis differt regnum CHRISTI a regno mundano. Quo in regno mundano imperantes multi multa crudeliter auareque faciunt. In regno hoc stulti subinde dicuntur ingenui, et auari, munifici, cor autem eorum machinatur iniquitatem ac simulationem, erroneas de Deo fouent opiniones, vt vacuam faciant animam famelicis spiritualis, ac subtrahant sitiēti porum. O quantum immensum distat regnum CHRISTI a regno mundano! in quo autem non excluduntur christiani principes ac pii, quos Deus nutritores ecclesiae suae constituit. Ies. II, 23. Qua mente igitur ac indole ministri ac doctores ecclesiae sint praediti, meliora sentiant et peragant, nunc videbimus. *)

B 2

§. 3.

*) In Commentatione Exegetica, Introductionem Primogeniti in orbem habitalem explicante, Jenae, MDCCLIV.

De felici et spirituali administratione regni Christi, jam triumphantis, exponitur.

Doctores ecclesiae insistant Principis sui CHRISTI vestigijs, quos IESAIAS, vates, hunc in modum per elegantem figuram dictionis Rhetoricam describit:

ונָרִיב נְרִיבֹת יַעֲזֵ וְהוּא עַל נְרִיבֹת יָקוּם

*sed ingenuus ingenua consulit, et idem super ingenuis persistet, nimirum ingenuus omnia de actionibus consilia ita instituet, vt in actionibus eius candor et integritas nullo non tempore eluceat. Quae omnia optime in ecclesiae doctores quadrant, quorum primi in N. T. fuerunt post IOANNEM Baptistam, duodecim CHRISTI apostoli, LXX. discipuli et generatim eorum successores, qui ea, quae personis suis digna sunt, cogitant, ea in animo suo voluunt et tractant, et quae ad Dei gloriam et ecclesiae veram ac perpetuam felicitatem pertinent, peragunt. Cuiusmodi ecclesiae doctorem vocat vates נָרִיב *ingenuum, liberalem, Principem.* Quae vox subinde admittit significationem Principis, cuius est, liberalem esse ac munificum, Iob. XII, 21. c. XXXIV, 18. Pf. XLVII, 10. graece notat εὐσεβῆτα Luc. XXII, 25. נָרִיב vero in genere hominem recti animi ac ingenui sensus, qui vult et agit, quae hominem bonum et liberum decent, estque nomen generale, quod de quouis munifico adhibetur, qui vi radice נָרִיב sponte mouetur, incitatur ad voluntarie conferendum, sua sponte, libere, non inuite aut coacte, sed voluntate sua ad honesta et laudabilia impellitur ac permouetur. Sic inprimis vsurpatur de eo, qui ad spontaneas oblationes ad exstruendum sanctuarium paratus erat אשר ידבנו לבו quem cor ipsius sponte impulit. Exod. XXV, 2. de holocaustis spontaneis וכל נָרִיב לב עלות et omnis spontaneus corde holocausta adduxit; 2. Chron. XXIX, 31. de fidelibus, qui sunt נָרִיב עם*

po

populus spontaneus CHRISTI, qui ducem suum sponte sequuntur, illique libero spiritu obedientiam praestant, quas voces עם נריב LXX interpretres, vulgatas, ac B. LVTHERVS tanquam nomen proprium, *Amicitadab*, coniunxerant. Cantic. VI, 12. Adhibetur etiam, de oblationibus spiritualibus, Pf. CX, 3. CXIX, 108. Speciatim de CHRISTO dicitur, qui est principum Princeps, ac Dominus dominorum, magnificentia sua illustrissimus.

בר שרים ישרו ונריבים כל שפמי ארץ

Per me principes regnant, et omnes potentates sententiam ferunt in terra. Prou. VIII, 16. Hic vere נריב est, suoque exemplo sanctissimo parauit nobis viam, vt רוח נריבה Spiritus ille principalis nos fulciat, roboret et confirmet Psalm. LI, 14. Quo titulo vates ornat Apostolos CHRISTI, qui imitantur suum Principem, et de quolibet eorum dicit: ונריב נריבות יעצ et princeps in regno CHRISTI, ingenuus, liberalis, ingenua, liberalia consulit, animo proponit et decernit. Hosce vates opponit iis principibus, qui in regno mundano quidem liberales et *eueryerai* dicuntur, sed non sunt, quibus hoc nomen non est virtutis, sed tantum dignitatis. Bene in hunc locum IOANNES BRENTIVS apud B. CALOVIUM in Annotatis ad Esaiam Anti-Grotianis c. XXXII: *In regno mundano vocabula verum inuertuntur, stultus et sordidus saepe vocatur Princeps, et auarus, oppressor pauperum, vocatur munificus.* Sed in regno gratiae non ita, quod alios mores postulat. Quod vero Apostoli quoque Principes dicantur, probant sacrae literae. Sunt enim Regis sui CHRISTI Principes, de quibus Dauid:

החת אבתך יהיו בנוך תשיתמו לשרים בכל הארץ

Loco patrum tuorum, (o Messia,) erunt filii tui, constitues eos Principes in omni terra, Pf. XLV, 17. quae verba B. MARTINVS GEIERVS in praestantissimo commentario ita explicat: *Loco parentum tuorum erunt multi filii, nimirum Christiani, per totum orbem geniti.* Vel loco Doctorum morientium, qui sunt instar Patrum, noui sem-

per suppullulabunt discipuli, vices Doctorum subeuntes. Pro patriarchis erunt Apostoli; pro Apostolis Episcopi. *Principes*, h. e. *filii tui erunt magnae non quidem apud mundum, (ex quo non est regnum tuum,) sed apud Deum atque angelos, dignitatis, praeferentur cunctis hominibus ceteris incredulis.* Quibus addimus locum ex Psalmo. LXVIII, 12. *Dominus dabit sermonem המבש רות Euangelizatricium* exercitus multos, hoc est, Euangelizantium. Quae verba innuunt, praestantissimos praedicatores Euangelii a Deo esse mittendos, vbi foemininum genus de foeminis Deo tripudiantibus proprie adhibetur. Solent enim Prophetae res et cultum N. T. iisdem formulis describere, quae suis temporibus vsu veniebant. Commate 13. pergit DAVID:

מלכי צבאות ידרון ודרון ומה בית החלק שלל

Reges exercituum fugiunt, fugiunt, et habitatrix domus distribuit spoliis. Quod per reges exercituum intelligantur Apostoli ac ingens numerus praeclarissimorum doctorum ecclesiae N. T. nullum est dubium, quia totus hic Psalmus in sensu literali agit de CHRISTO, ac imprimis de Euangelistarum et doctorum missione et ipse PAVLLVS in N. T. hunc Psalmum allegat, et quidem Eph. IV, 8. vbi citat versum 19. *Ascendens in altum, captiuam duxit captiuitatem, et dedit dona hominibus,* quando nempe Apostolos variis spiritus S. donis instruxit. Sed quid per verbum ידרון *fugiunt*, quod iteratur, sit intelligendum, non satis constat. Haud displicet nobis explicatio B. SAMVELIS BOHLII, Rostochiensium olim Professoris Theol. in Analytica Paraphrasi Psalmorum in hunc locum: *Exercitus Regum, inquentis, Apostoli ac doctores a sese inuicem discedent, et in vniuersum orbem excurrent, incitati et celeriter impulsii.* Pertinet etiam huc comma 28. vbi Apostoli ex tribus ibidem dictis, orti, Principes nominantur. Principes autem dicuntur Apostoli non propter aliquam secularem potestatem, sed propter potestatem Spiritualem praedicandi Euangelium, ac poenitentibus remissionem peccatorum annunciandi et conferendi; contu-

contumacibus vero eadem retinendi. Hanc enim, hanc solum tribuit Dominus Apostolis, eorumque successoribus, vi locorum Matth. XVI, 19. Δωσω σοι τας κλεις της βασιλειας των ωρανων. *dabo tibi, Petre, (non tamen exclusis reliquis tuis commilitonibus, ac successoribus, neque vt meo vicario, sed vt oeconomio,) claves coelorum.* Et quam potestatem CHRISTVS Apostolo PETRO concessit, eandem etiam reliquis Apostolis largitus est, ac, insufflans eis, dixit: λαβετε πνευμα αγιον. Αν τινων αφητε τας αμαρτιας, αφιενται αυτοις. Αν τινων κρατητε, κερκατηνται. *Accipite Spiritum sanctum; Quorum remisieritis peccata, remittuntur eis, quorum retinueritis, retenta sunt.* Ioh. XX, 22. 23. Quae verba docent, remissionem peccatorum non solum annuntiari, sed et reapse per ministros ecclesiae conferri. Quae potestas remittendi peccata est eadem, quae CHRISTO secundum H. N. est communicata, et latet sub illa inclusa, de qua Seruator dicit: εδοθη μοι πασα εξουσια εν ωρανω και επι γης *Data est mihi omnis potestas in caelo et in terra,* quo dicto, pergit Dominus: πορευθεντες εν μαθητευσατε παντα τα εθνη, βαπτιζοντες αυτες. *Euntes, discipulos facite, baptizantes eos.* Matth. XXVIII, 18. 19. In propatulo itaque est, hanc potestatem non esse secularem, sed spiritualem, illam enim CHRISTVS discipulis suis in vniuersum prorsus in illustri et classico interdixit: οι βασιλεις των εθνων κυριευσου αυτων, και οι εξουσιζοντες αυτων ευεργεται καλουνται. Υμεις δε οχλωτες. *Reges gentium dominantur eis, et potestatem habentes super eas, benefici vocantur. Vos autem non sic.* Luc. XXII, 25. 26. In quibus verbis tantum abest, vt Apostoli eorumque successores prohibeantur esse ευεργεται, liberales ac benefici, vt potius PAVLVVS eos de Φιλοξενια, hospitalitate admoneat, 1. Tim. III, 2. Idem diuinam praedicat gratiam, quod Deus labori sacro ita benedixerit, vt sua opera et indefesso studio Corinthii omnium bonorum spiritualium, omnis doctrinae salutaris, cunctaeque cognitionis diuinae diuites fuerint redditi. 1. Cor. I, 5. Atque eadem de spirituali liberalitate ac beneficiis Apostolorum erga ecclesiam Corinthiacam lo-
cuple-

cupletissimus testis est PAVLLVS, quod, quamuis essent terrestrium bonorum inopes, multos tamen multis spiritualibus locupletauerint bonis: 2. Corinthi VI, 10.

Sed enim praefracte contradicunt Praesules Romani christo Seruatori, ac dant se turpiter, utpote qui secularem iurisdictionem et regimen monarchicum sibi arrogant, ac vsurpant, cum tamen Liberato noster quoad versatus est inter mortales, ipse non Principis, aut Imperantis, sed doctoris munia obiit, seque ciuili potestati submisit. Luc. XII, 14. Ioan. VIII, 11. Cum vero Nouum Foedus nouam docendi rationem nouamque oeconomiam exposceret, noua etiam reuelatio ac dona administrantia Apostolis erant necessaria, quae etiam eis per effusionem Spiritus sancti promittuntur, de qua vates noster ita vaticinatur commate 19:

עד יערה עלינו רוח ממרום

Donec effundatur super nos Spiritus ex alto: Particula עד *Donec* respicit ad praecedentia, in quibus vates commate 19. capitis nostri Reipublicae Iudaicae ultimam euerfionem, per Romanos factam, praedicit et comminatur, in qua comminatione Propheta mulieres tranquillas, securas ac insolentes h. e. ciuitates Iudaicas opulentiore, ad audiendam vocem suam attento animo, ac filias, pulchritudine sua confidentes, ad auscultandum sermonem reuerenter, nec non ad poenitentiam seriam agendam, adhortatur. Stupendae vero commemorantur poenae Iudaeis contumacibus infligendae, nimirum vastatio messis ac vindemiae, nuditas et depraedatio, agrorum sterilitas, vnde fames et luctus publicus, vrbium ac palatiorum desolatio, quae omnia duratura dicuntur vsque ad aduentum Messiae, qui describitur in sequentibus de fructibus eius ac emolumentis erga genus humanum, vbi primo loco ponitur effusio Spiritus sancti, deinde conuersio gentilium, aeterna pax, ac seuera vindicta aduersus incredulos Iudaeos, et superborum contemptio, et tandem status fidelium beatissimus. Beneficium effusionis Spiritus S. vero est fructus satisfactionis christi ad

ad dextram Patris coelestis euecti, de quo testatur Dauides: עליה
למרום שבות שכי לקחה מתנות באדם ואף סוררים לשכן יה אלהים
Ascendisti in altum (super omnes coelos ad gloriam infinitam)
captiuam duxisti captiuitatem, (carcerem infernalem, vel tenebra-
rum, vbi Satanas regnum suum tenet,) *accepisti dona*, (varia dona,
miraculosa, sanctificantia et administrantia) *pro homine*, (pro quali-
bet Adami sobole, vel pro tota hominum multitudine,) *quin etiam*
pro rebellibus, non quatenus tales manent, sed qui tales sub initium
fuerant, postea virtute Spiritus sancti ad meliorem adducti men-
tem, ad habitandum cum Deo, vt nempe rebelles in beato illo re-
gno apud Deum habitent, ex quo exilium meriti fuissent. Psalm.
LXVIII, 19. Addimus loca Ies. XXXV, 6. 7. vbi vates copiam do-
norum Spiritus largissimam tempore N. T. in primis cum gentibus
aliis communicandam sub imagine aquae et fluuiorum exhibet, et
c. XLIV, 3. dicit Deus: *Effundam aquam super sitientem, et flumina*
super aridam terram; effundam Spiritum meum super semen tuum, et
benedictionem meam super stirpem tuam. Quae benedictio inidem,
largam charismatum Spiritus sancti collationem inuoluit, per stir-
pem vero, multa soboles indicatur, et per semen credentes, ac
per aridum generatim miserae, adfictae nec non tristes animae,
indigentes aqua refectionis Spiritus sancti, intelliguntur. Sed de
quibus est sermo? Respondemus: Haec verba non ad V. T. tem-
pora solum spectant, sed cum conuersio gentium, ceu fructus effu-
si Spiritus sancti consideretur, ad Noui Testamenti aetatem hanc
promissionem potissimum pertinere, omnino existimandum est.
Quam effusionem Deus quoque promittit per Ioelem: *Et erit post-*
haec (postquam Messias in carne exhibitus et regnum suum per
Euangelii praedicationem auspiciatus fuit, diebus nouissimis, quos
PETRVS indicat Act. II, 17.) *effundam Spiritum meum super omnem*
carnem, h. e. omnes homines, quae promissio est vniuersalis, a
qua nemo excludendus sit, qui non repugnat Deo. Ioel. III, 1. II.
lustre quoque est vaticinium ZACHARIAE, vbi Dominus dicit: *Ef-*
fundam

fundam super domum Davidis, et super habitatores Jerusalem Spiritum gratiae et precum. c. XII, 10. Quae omnia sunt impleta in Apostolis CHRISTI, quibus post resurrectionem suam Spiritum sanctum impertivit. Io. XX, 22. et post suam adscensionem in coelos primo die festo pentecostes Spiritu Sancto eos baptizavit. Act. I, 5. Antea quidem hi discipuli etiam Spiritum sanctum acceperant, sed tamen multarum rerum coelestium erant ignari. Equidem credebant ac profitebantur, CHRISTVM esse viui Dei filium, Io. VI, 69. verum antiquo errore Iudaico de Christi mundano occupati regno, saluberrimum Redemptionis opus non intelligebant. Matth. XVI, 21. 22. 23. Luc. XVIII, 34. c. XXIV, 21. Io. XVI, 16. 17. 18. Act. I, 16. Hinc noua ipsis reuelatione opus erat, quae facta est per miraculosam Spiritus sancti effusionem. Postquam enim Spiritus sanctus sub venti vehementioris symbolo, die, post resurrectionem CHRISTI, quinquagesimo completo, domum, vbi Apostoli ac reliqui homines erant congregati, impleuerat, suamque indicaverat praesentiam, confestim signo visibili alio se manifestavit, cum linguae illorum viderentur disperitae, tanquam ignis, ac omnes, qui vna erant, Spiritu sancto repleti, ad stuporem omnium inciperent loqui linguis aliis peregrinis, quas antea non didicerant, prout Spiritus eloqui eis dabat. Act. II, 1. 2. 3. 4. Quo pacto Apostoli eiusmodi sunt instructi dotibus, quae ad apostolici muneris administrationem erant necessariae, quas inter maxime eminebat praeter hanc multarum peregrinarum linguarum copiam, Θεοπνευστια, nempe ad loquendum et scribendum excitatio Matth. XXVIII, 10. Apoc. I, 11. Iudae, v. 3. verborum sententiarumque suggestio, 1. Cor. II, 13. 2. Tim. III, 16. ac denique loquentium et scribentium ab omni errore, nec non lapsu praeservatio. 1. Thess. II, 3. 4. Non enim a se ipsis locuti sunt, quod PETRVS testatur: *ἡ γὰρ θεληματιανθρωπων ηνεχθη ποτε προφητεια, ἀλλ' ὑπο Πνευματος ἁγίου φερομενοι, ἐλάλησαν οἱ κηγοῖ Θεοῦ ἀνθρωποι.* Non enim voluntate hominis allata est aliquando prophetia, sed a Spiritu sancto acti, locuti sunt sancti Dei homi-

De noua regni CHRISTI oeconomia.

Prisca V. T. oeconomia Mosaica cessante, noua N. T. oeconomia est introducta, quae noua est constitutio diuina in coetu diuini, ac tempore facta Messiae, in carne manifestati, et vsque ad mundi finem perdurabit. Vtraque oeconomia eodem nititur fundamento, nempe gratia Messiae. Hinc Apostolus PETRVS: *Per gratiam Domini Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum et illi*, nempe Patres. Act. XV, II. Quae gratia veteris oeconomiae fundabatur Messia exhibendo ac futuro; sed gratia nouae oeconomiae fundata est Messia exhibito et praesenti. Bene AVGVSTINVS in Sermone super Ioannem: *Ante aduentum CHRISTI praecesserunt iusti, credentes sic eum venturum, quomodo nos credimus in eum, qui venit. Tempora variata sunt, non fides. Nos credimus, CHRISTVM ex virgine venisse, in carne passum esse, resurrexisse, in coelum adscendisse; illi crediderunt nasciturum, passurum, resurrecturum, in coelum adscensurum.* In hac veteri oeconomia Messias per sacrificia et totum cultum Leuiticum, qua suam personam, officium et opera sua fuit adumbratus, et ob oculos praescriptus, vt eiusmodi pictura nihil aliud fuerit, quam institutio de Messiae futuri perpeffionibus et morte. HERMANNVS WITSIVS, sagacissimus rerum sacrarum indagator, in Exercit. in Symbol. Apost. p. 51. *Talis, inquit, est Typorum institutio, vt Praeceptorum, qui pueros docent literas; figuras nimirum elementorum iis delineando: ita typi umbris suis lineas ducunt, et quasi elementa, ex quibus inter se combinatis, varietate junctis, integer sapientiae fidei liber componitur.* Haec apud B. D. BERNHARD WALTHERVM MARPERGERVM, multae lectionis virum ad Iudaicarum antiquitatum peritissimum, in magno piaculari sacrificio p. 60. Ibi etiam p. 128. legimus IOANNIS CHRYSOSTOMI verba, quae notatu sunt digna: *Θυσιας γενομεναις επεθηκε τυπον κατ' εικονα της μελλουσης οικονομιας τε χριστου ιου και μη δι' εαυ-*

εαυτας ὡς δεκτοι, και γυν δια την εικονα ὡς ἐν ευπροςδεκτοι. και τιθησι δια
 παντων εικονα χριστη, και σκια γραφει τα μελλοντα. Και προβατον ην θυομε-
 ρον, εικων τε Σωτηρος, και βας, εικων τε κυριου, και μοσχοι, και δαμαλις, και
 αλλο τι των προσφερομενων, και περισσεα και τευγων, παντα εις τον Σωτηρα,
 την αναφοραν ειχεν. *Deus nempe, sacrificiis oblati, exemplar impo-*
suit, secundum imaginem futurae oeconomiae CHRISTI, ut, etsi per
se non erant accepta, tamen propter imaginem valde probata essent.
Et per omnia (Deus) imaginem Christi proposuit, ac futura adum-
bravit. Et si ouis mactabatur, erat imago Seruatoris; si bos, erat
imago Domini; et si vituli, et si iuuenca, et si quid aliud offerendo-
rum; et si columba et turtur, omnia ad Seruatorem relationem ha-
bebant. Homil. CLXVI, Tom. v. p. 986.

In noua vero oeconomia picturarum, figurarumque fideles
 amplius haud indigent. Lex enim caerimonialis erat Σκια των μελ-
 λοντων, το δε σωμα τε χριστη, *Sciagraphia futurorum bonorum, corpus*
vero erat Christi. h. e. lex habebat adumbrationem futurorum
 bonorum, qua corpus pictum nobis repraesentatur conspicien-
 dum. Col. II, 17. Ebr. X, 1. Fideles ergo in N. T. credunt in CHRIS-
 TUM praesentem et in carne exhibitum. Atque regnum CHRISTI
 cum sit vniuersale non tantum Iudaei, sed etiam reliquae gentes ad
 illud inuitantur, vocantur, quae olim erant sine CHRISTO, h. e. Chri-
 stum ignorabant, alienatae a Republica Israelis, ac expertes foede-
 rum promissionis, h. e. non erant foederi gratiae, quod Deus cum
 populo Israelitico pepigerat, inclusae, nec vlla spes ad salutem ae-
 ternam eis erat relicta, et erant Athei in mundo, i. e. erant sine ve-
 ra cognitione veri Dei: hinc non minus gentes, quam Iudaei in so-
 cietatem domesticorum Dei recipiuntur, causa in promptu est, quia
 CHRISTVS pro omnibus hominibus passus et mortuus est, atque
 ambos et Iudaeos et gentes cum Deo et se ipso reconciliauit, ac
 μεσοτοιχον medium parietem septi dissoluit Ephes. II, 12. 14. 19. Ne-
 gari igitur non potest, gentium conuersionem praecipuam esse
 partem regni MESSIAE, de quo luculenta prostant testimonia. Sic
 enim

enim Iacobus moribundus vaticinatus est, fore, ut Schilo, Pacificatori adhaereant populi ac obediant. Gen. XLVIII, 10. Porro Dauid Patrem coelestem introducens loquentem: *Dabo tibi, (MESSIA,) גוים gentes, (a politia Israelis adhuc separatas, nunc autem muro intergerino sublato, ad vnum ouile aggregandas,) hereditatem tuam, (quae tum iustam, tum securam, tum constantem aeternamque comprehendit potestatem,) et possessionem tuam fines terrae, h. e. totum terrarum orbem, ad ultimos usque ipsius fines, vel totam terram habitabilem.* Pf. II, 8. Pari modo coelestis Pater de filio suo: Dedi te in lucem גוים gentium, ut sis salus mea, usque ad finem terrae. Ies. XLIX, 6. Et ipse MESSIAS: *כדרשתי ללוה שאלו נמצאתי ללה בקשני אמרתי הכני הכני אל גוי לה קרא בשמי Quaesitus sum (ab iis, qui ante) prorsus non interrogabant, inuentus sum (ab iis, qui antea) plane non quaesuerant me, dixi: ecce ego, ecce ego ad gentem, non inuocantem nomen meum.* Ef. LXV, 1. Quae gentes conuersae nunc in N. T. eiusdem foederis gratiae sunt participes, quod Deus, cum domo Israel, et cum domo Iudae iniit. Ier. XXXI, 31. Inde intelligimus verba Dei: *Ecce creabo nouum coelum, et nouam terram, et non amplius erunt in memoria priora, et non ascendent super cor.* Ies. LXV, 17. Sensus est: Et si fideles ex Iudaeis et gentibus congregati hac in vita multis premuntur calamitatibus: attamen, quoniam iustificati non sunt amplius sub ira Dei, sed conscientiae fruuntur pace: hinc omnes calamitates huius seculi tantum umbra quaedam sunt aerumnarum, quia post hanc vitam pios coelestia manent gaudia et aeterna. Rom. VIII, 18. De nouo hoc foedere dicit porro, Dominus: *veritam tunc populis Iudaeis et gentibus aliis labium patrum, ut inuocent omnes in nomine Dei Domini et seruiant humero vno.* i. e. iunctim. Soph. III, 9. Atque quantum mutatus fuerit animus ferocissimum, et crudelissimorum hominum, ac labia eorum, id patet ex verbis Esaiiae: *Et conuocabitur lupo cum agno, et pardus cum haedo cubabit, et leo iuuenis et bos saginatus vna erunt, puerque paruus duces*

ducet eos. *Iuuenca iridem et vrsus pascuntur, vna cubabunt foetus eorum, leo autem sicut bos comedet paleam.* Ies. XI, 6. 7. Sub qua imagine bestiarum atrocissimarum homines, in primis populi crudelissimi exhibentur. Quid rapacius est et ferocius lupo? quid saevius est pardo? quid immanius leone, quid truculentius vrsu? et tamen his belluis comparantur homines, qui vero auxiliis gratiae, ac verbi diuini virtute ita mutari queunt et emendari, vt qui antea fuerint saepe crudeliores ac violentiores leonibus, pardis, vrsis, aspidibus et basiliscis, mansuescant, inhumanitatem, ac ferociam suam exuant, alii homines fiant, et christianae charitatis exhibeant officia. Quem locum venerandus IOANNES THEODORVS LINGKIVS, frater et amicus noster honoratissimus, egregie deligenterque exposuit, vbi paradoxam pacis ecclesiasticae descriptionem dilucidat. *)

Bene Vinarienses Interpretēs in hunc locum: *Apostoli sancti, eorumque successores non pertimescent nomen CHRISTI inter barbaras et ferocissimas gentes, prostretere ac praedicare.* Quod etiam PAVLVS, Apostolus, antea hostis acerrimus, sed in via, adpropinquans Damascum, repente coelitus a luce circumfusus, ad CHRISTVM, quem furioso animo persequutus erat, conuersus, praestitit. Act. IX, 3. 4. 5. 15. 1. Tim. I, 12. 13. Idem sentiunt Interpretes Tubingenses in *Biblicis Summariis*. Cuiusmodi vaticinia, numero plurima de conuersione gentium aetate nostra quoque coeli benignitate implentur. Cui enim ignota est Missio celebris verbi ministrorum Euangelicorum in remotissimas orbis regiones, et potissimum

*) In paradoxa pacis ecclesiasticae descriptione. *Torg.* MDCCLV. Cf. de oeconomia N. T. 10. FRIDERICVS BERTRAM in *Triumpho verae ac aeternae Deitatis Iesu Christi*. Secr. II § 82. seqq. *Bremae*, 1739. Nec non celeberrimus B. 10. FRANCISCVS BVDDEVS, in *Institutionibus Theologiae Dogmaticae*, Libro IV. c. I. § 18. *Francof. et Lipsiae*, MDCCXLI.

mum in Indiam orientis, quae Missio auctore potentissimo Rege
 Danorum, FRIDERICO IV, Principe, qui vere ea, quae Principe
 quoque sunt digna, decreuit, quae per Numinis gratiam per quin-
 quaginta et septem annorum spatium durauit, et in hunc vsque
 diem liberalitate CHRISTIANI VII, perdurat. Tacemus societatem
 Anglicanam ad promouendam cognitionem CHRISTI beneficio Re-
 gis WILLIAMII III. singulari priuilegio confirmatam. Celebranda
 quoque est munificentia Reginae ANNAE, quae in Scotia instituit
 societatem ad propagandam fidem christianam in America. Re-
 ges etiam Suecorum: GVSTAVVS I. CAROLVS IX. et GVSTAVVS ADOL-
 PHVS curae sibi habuerunt, vt coloni sui in Lappia Suecica fe-
 ri ac barbari, doctrina christiana imbuerentur. Bene et nobis!
 Si nos ecclesiae doctores, nostro munere hac fungimur fide, vt-
 pote qui non feras gentes ac barbaros sed Christianos docemus,
 eosque multis spiritualibus locupletamus bonis, vt Deo probati
 inueniamur.

§. 5.

*Notantur dissentientes, qui illustre hoc vaticinium de
 Rege HISKIA, eiusque regno politico exponunt.*

Non solum Iudaeorum magistri, KIMCHI, RASCHI, ABARBANEL, sed
 etiam christianorum nonnulli interpretes a litera recedunt. Prae-
 reliquis vero omnibus HVGO GROTIUS, quemadmodum iste tantum
 non omnia illustria vaticinia: sic etiam hoc nostrum Messiae eri-
 pere, et ad nudum hominem, Regem HISKIAM, nulla virgente ne-
 cessitate, ausus est transferre. Magnus profecto GROTIUS fuisset,
 si in sphaera sua mansisset, et manus de tabulis sacris abstinuisset,
 nec falcem alienae immisisset messi. A mente vatis nostri longe
 abest GROTIUS, dicens: Ezechiae *fururas virtutes praedicat* (Iesaias)
 vt supra IX, 7. *Qualis Rex est, tales solent esse Principes.* Quo in
 loco citato coecis Iudaeis haud ingrati praestat operam, dum il-
 lum, sicut nostrum et plurima, non de CHRISTO, sed pessime de HIS-

KIA

KIA intelligit. Inter recentiores Interpretes, qui secus docent, chorum ducit CAMPEGIVS VITRINGA, pereruditus ceteroquin vaticiniorum facrorum explanator, in commentario suo ita scribens: fol. 206. *Plures Hiskiam quidem Regem, eiusque regni attributa hic directe describi censent, nata γεγραμνα, sed sub illo regno, ut typo et figura Prophetam Spectari velle Regnum perfectius et gloriosius veri Messiae, Christi Jesu. His ego me aggrego partibus.* Rationes, quas ad stabiliendam suam sententiam in medium profert, sunt, quia nihil dicatur in hac pericopa, quod historice ad HISKIAM commode applicari nequeat, et quia in sequentibus, commate 9. 10. de vastatione per SENNACHERIVM in Cananaea efficienda, putat agi. Quamuis haud negemus, contineri quaedam hoc in capite, quae non incommode de HISKIA Rege pio, qui laude sua non destitutus est, explicari possint: tamen vero sequentia docent, multa multo Sublimiora, multa praegnantia et maiestatis diuinae plene dici, quae in nudum hominem non conueniunt. Sed non est, quod dicamus, HISKIAM regem, eiusque regni attributa secundum litteram describi, et sub typo et figura prophetam velle intelligi Regnum praestantius et sublimius veri Messiae. Quod non bene procedit. Ita enim eiusdem sententiae geminus fingitur sensus, eorundemque verborum, alius *figuratus*, et *improprius*, alius vero proprius, vnde ambiguitas oritur et obscuritas. Et quod attinet ad comma 9. et 10. et sequentia, sermo ibi nequaquam est de SENNACHERIBI incursione, nec de excidio Hierosolymae per Chaldaeos facto, sed de vltima illa, et stupenda nec non horribili euersione a Romanis perpetrata. Tandem VITRINGA ipse fatetur, vnum esse, quod videatur obstare, nimirum, vatem loqui de Rege futuro, cum tamen HISKIAS tempore illo, quo edidit prophetiam, iam regnaret. *Dubium certe, inquit, non contemnendum, quod tamen a plerisque negligitur.* Tandem mirari subit, cur D. AVGVSTVS VARENIVS Rostochiensium Theologus, accuratus alias sacrarum litterarum interpres, literalem deseruerit sensum, qui

D

non

non nisi vnicus esse potest. Equidem is concedit, commate 17. et sequentibus, a) agi de regno CHRISTI, tamen vero excipit, saltum intercedere inter vaticinia varii generis; sed respondemus, in hoc capite vaticinium regnare de N. T. tempore, non de Assyriaca, nec de Babylonica calamitate Iudaeis illata, sed de calamitate a Romanis inflictâ. Testes nos habemus inter veteres non minus, quam recentiores interpretes. Inter illos HIERONYMVM, PROCOPIVM, CYRILLVM; inter hos IOANNEM BRENTIVM, LVCAM OSIANDRVM, LEONHARDVM HVTTERVVM, IOANNEM FOERSTERVM, b) D. SEBASTIAN SCHMIDT, D. ABRAHAMVM CALOVIUM in Bibliis illustratis, opere illo immortali, qui hoc dictum commate 8. ita in deliciis habuit, vt a teneris Symboli loco illud elegerit, c) dignumque iudicauerit, quod semper resonet in auribus nostris, imo, quod aureis literis cordibus nostris inscribatur. Tandem etiam subiungimus IOANNEM HENRICVM MAIVM, in Theologia Iesaiana. d) B. CHRISTOPHORVS SONNTAGIVS vero inde characteres boni Principis, maxime imperantis, delineauit. e)

Nunc TE, VIR SVMMÆ REVERENDÆ AMPLISSIMÆQUE compellamus, non solum DOCTOREM Ecclesiae Deo probatum, sed etiam DOCTOREM Scripturae sacrae creatum, ad quem gradum DOCTORIS THEOLOGI ab Academia Lipsiensium celeberrima es nuperrimè euectus. In quo gradu adipiscendo vno ore omnes fatentur, TE tam praeclare ac ferme sine pari sterissè non tantum in palæstra disceptationis, sed etiam in reliquis speciminibus edendis, vt omnium ora et oculos in TE, ac animos conuerteris. Atque haec est causâ, ob quam gaudeamus, ac nobis de tali tantoque Ephoro gra-

a) In commentario in Isaiam, P. II. orat. 15. *Rosfchi*, 1673. b) In commentario *Witteb.* MDCXCIX. c) In *Sylloge programmatum exegeticorum*, p. 286. *Lipsiae*, 1720. d) *Gissae Hassorum*, MDCCIV. e) *Altorsî Noricorum*, 1716.

gratulemur. Et cum, PRAESVL SVMME REVERENDE נריב principe loco inter nos constitutus, נריב ingenua, et quae Personae Ephori digna sunt, liberali animo, haud coacte proponis, decernis et constanter pertracras ac summa *αρετων* munus TVVM sacrum administras, ad similem nos omnes accendis ardorem in fungendis muneribus nostris sacris. Inseruit nobis elegans scriptum TVVM, in quo nobis LVTHERVVM, Doctorum Principem, *de Sacerdotum vatione vivendi praecipientem, sistis*, vt quilibet Ministrorum verbi diuini ex mente B. LVTHERI *vespere omnino aliquid ex sacris literis secum in corde ferat ad lectum, quo, velut mundum animal ruminans, suauiter obdormiat. Non sit autem multum, sed potius modicum, bene cogitarum atque intellectum, quod mane surgens, velut reliquias serotinas, reperiat.* Quae et alia complura Lutheri praecepta, TE monitore ac duce, si obseruemus, non est dubium, quin Deo futuri simus probati. Vt vero habeamus, quo TE bono excellenti etiam in posterum quam diutissime gaudere ac frui queamus, Numen clementissimum ac praepotens supplices veneramus, vt inconcussam TIBI, EPHORE GRAVISSIME, concedat valetudinem ac vitam longaeuam, summasque animi dotes, quibus vnus inter nos omnes excellis, magis pro sua benignitate adaugeat. Magnum nostrum LVTHERVVM, cuius memoriam nulla vnquam delebit obliuio, legimus, inter alias causas etiam dignitate Doctoris Theologi vocatum fuisse ad scripturam sacram, ex limpidissimis fontibus Spiritus sancti docendam, qua doctrina sana, in sacris Bibliis, huc vsque absconditis, reperta ac fundata, Heros ille coelitus datus impulsus fuit, arduum opus vt susciperet, repurgandorum sacrorum et a corruptelis Pontificiorum eorumque deprauatione vindicandorum.

Quanto magis vero turbida et vere periculosa nostra sunt tempora, tanto plures LVTHERI sectatores strenui, nostro coetui emendato, sunt opus, qui mente ad mentem CHRISTI Principis
no-

nostri composita, veritatem diuinam contra deprauationes aduersariorum nostrorum defendant ac vindicent. Quos inter principes Doctorum cum merito tuo sis numerandus, et haud quam ignorari possit, quanta ingenii cultura, quanta rerum scientia, prudentia, dicendi facultate, religione ac feruore TVAM, quam nactus es, spartam ornes, non minus speramus, quam confidimus, fore, vt sis Deo probatus, PRINCIPI nostro CLEMENTISSIMO probatus, nostrae ecclesiae Praesidibus, nec non omnibus bene recteque sentientibus probatus, et nobis omnibus venerandus.

94 A 7368

ULB Halle
002 928 582

3

10 17

Inches

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20

Centimetres

Farbkarte #13

B.I.G.

Blue

Cyan

Green

Yellow

Red

Magenta

White

3/Color

Black

43

DE
 RIBVS ECCLESIAE
 IN
 MVNERE SACRO NOVI FOEDERIS
 O PROBATIS
 VM LOCVM *Jesaiac XXXII, 8.*
 EXPONVNT ET
 REVERENDO DOCTISSIMO
 TISSIMOQVE DOMINO
 O M I N O
 EB MERKELIO
 CCLESIAE PASTORI PRIMARIO
 TITI LONGE MERITISSIMO SCHO-
 INSPECTORI GRAVISSIMO
 SVO VENERANDO
 SVMMOS
 LOGIA HONORES
 QVIBVS
 LLVSTRI LIPSIENSIVM ACADEMIA
 MDGCLXXV. FVERAT EXORNATVS
 GRATVLANTVR
 DIVINI DIOECESEOS TORGAV.
 INTERPRETE
 NE ANDREA SIEPIO
 MITIENSI ET EPHORIAE ADIVNCTO
 E, TYPIS RUIDELIANIS.